

PLANTENWERKGROEP

De Plantenwerkgroep van de Natuurwerkgroep Liempde bestaat net zo lang als de Natuurwerkgroep zelf, in 2013 was dat dus 25 jaar. Waarschijnlijk is dit de werkgroep die zijn activiteiten door de jaren het best heeft gedocumenteerd: van minstens 18 van die 25 jaren zijn de inventarisatieverslagen bewaard! In het Jubileumboek 1988-2013 staan samenvattingen van wat er in al die jaren in Liempde aan bijzondere planten is gevonden. De 'gewone' planten staan daar niet in want dan waren het jaaroverzichten van meer dan 200 planten geworden.

In de omgeving van Liempde zijn officieel zo'n 500 verschillende wilde planten geteld. Dat is ongeveer een derde van alle wilde planten in Nederland en het zijn er zo'n 100 meer dan in Midden-Brabant gebruikelijk is. Je mag er vanuit gaan dat het grootste deel van die extra's bijzondere en zeldzame planten zijn. Naar alle waarschijnlijkheid vind je die in biotopen die hier in Liempde wel, maar in de rest van Midden-Brabant niet of weinig voorkomen. En dat zijn de vroegere moerassen, want ooit was Liempde een bult omringd door de Dommel, vennen en moerassen. Een groot deel van al dat water is verdwenen in de loop van de eeuwen door de boeren die hier een boterham probeerden te verdienen, maar toch zijn er rond Liempde nog veel mooie (natte) plekjes over. Gelukkig wordt daar tegenwoordig goed voor gezorgd en het aantal neemt eerder toe dan af.

Een leuke plaats voor plantenliefhebbers dus, maar je krijgt wel een wat vreemde instelling door: af en toe moet je je realiseren dat bijvoorbeeld de kattenstaart, waar je gewoon aan voorbij loopt in Liempde, geen algemene plant is in Nederland!

Inventariseren

De plantenwerkgroep inventariseert ieder jaar een bepaald gebied. Inventariseren is een eenvoudige bezigheid. Met een groepje min of meer bekwame planten

herkenners loop je door een gebied. Je kunt de paden volgen of (als de eigenaar dat goed vindt) daar vanaf wijken en je noteert bij iedere wandeling alle planten die je opmerkt. Simpel, zolang maar een of meer deelnemers een idee heeft wat het zou kunnen zijn, dan kun je dat gewoon controleren in de Flora. De problemen ontstaan als je een plant ziet waarvan niemand in de groep weet wat het zou kunnen zijn. Maar dat gebeurt niet zo vaak als de oude rotten in het 'vak' er bij zijn. Behalve dan bij de grassen, daar missen we een specialist. Lastiger is als je, zoals ik, een plant identificeert als zwaluwtong. En een paar jaar later meldt iemand dat de foto die ik hebt gepubliceerd geen zwaluwtong is, maar de verwante en veel zeldzamere heggenduizendknoop. Zeldzamer is natuurlijk leuker, maar ik wist niet eens dat zwaluwtong een neef heeft en dat die heggenduizendknoop heet!

De eerste trekker van de Plantenwerkgroep was Bert Vervoort. Bert is er mee doorgegaan tot hij het gevoel had dat hij alle planten Liempde persoonlijk kende. Toen is hij kennis gaan maken met de zoogdieren, amfibieën, insecten, paddenstoelen etc. maar de planten is hij zeker niet vergeten. Bert Schellekens was zijn opvolger: plantenliefhebber van professie die door persoonlijke omstandigheden na een aantal jaren een opvolger moest zoeken. Dat werd ik toen ik vanuit Zuid-Limburg in Liempde kwam wonen. Dat was wel even wennen, inventariseren in zo'n heel nieuw biotoop. Gelukkig gaat Bert Schellekens nog regelmatig met ons mee.

Leuke planten

Ter illustratie en misschien om enkele mensen nieuwsgierig te maken naar de planten in Liempde, een paar voorbeelden van zeldzame, bijzondere of gewoon leuke planten.

Zwaluwtong en heggenduizendknoop

Nog even terug te komen op zwaluwtong die ik al noemde. Zwaluwtong en zijn neef heggenduizendknoop (*Fallopia convolvulus* en *Fallopia dumetorum*) zijn klimplanten met sierlijke pijlvormige blaadjes. Het zijn strikt genomen geen inheemse planten. Inheemse planten zijn op eigen kracht of geholpen door wind, water en wilde dieren hierheen gekomen. Zwaluwtong en heggenduizendknoop zijn door mensen hierheen gebracht, maar ze zijn ingeburgerd en horen nu officieel bij de Nederlandse flora. De mensen die deze planten hierheen brachten wilden dat eigenlijk helemaal niet. Het waren de eerste boeren die zich hier vestigden zo'n 7000 jaar. Die hadden granen bij zich (vooral oude tarwe soorten zoals spelt en eenkoren) en daar zaten allerlei onkruidzaden tussen zoals klaproos, korenbloem, kamille en dus zwaluwtong en zijn neef. Deze zogenaamde graanonkruiden hadden toevallig dezelfde zaai- en rijpingseigenschappen als de granen: ze willen rond dezelfde tijd kiemen en ze waren tegelijk met de granen rijp. En ook belangrijk, ze moesten ongeveer even hoog opgroeien als de granen want in die tijd werd het graan geoogst door met de sikkel de halm een handbreedte onder de aar door te snijden. Zwaluwtong (en de neef) moest daarvoor een trucje gebruiken, maar het zijn klimplanten. Dus die klommen in de halm tot bij de aar, want daar kregen ze voldoende licht en dan werden ze mee geoogst met de granen.

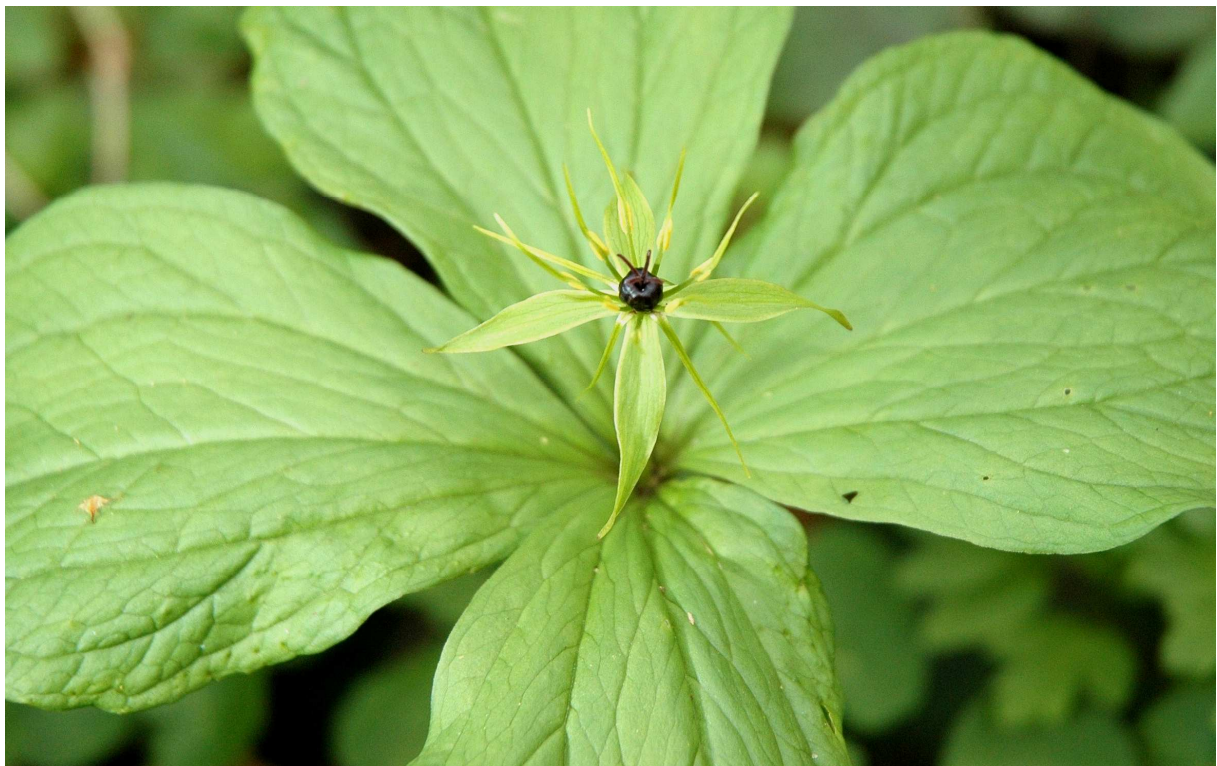
Toen men de granen ging ontdoen van onkruidzaden en er bovendien werd gespoten tegen de onkruiden, kregen een aantal graanonkruiden het erg moeilijk. De korenbloem verdween bijna en de (giftige) bolderik helemaal, maar zwaluwtong (en de neef) hadden zich tegen die tijd al lang gevestigd in heggen en struiken langs de akkers en tuinen. En zo kwam 'mijn' heggenduizendknoop op Velder terecht.

Hoe zie nu het verschil tussen zwaluwtong en heggenduizendknoop? Eigenlijk kun je dat nauwelijks zien als de planten geen vruchten hebben. Als ze die wel hebben zoals op de foto dan kun je zien dat de 'vleugels' aan die vruchten bij de heggenduizendknoop veel breder zijn dan bij zwaluwtong! Moeilijk? Ja, in dit geval wel. maar in verreweg de meeste gevallen is het veel minder ingewikkeld. Gelukkig. Je hoeft er echt geen opleiding voor te volgen.

Eenbes

De eenbes (*Paris quadrifolia*) groeit in Liempde op niet te arme, vochtige bosgrond. Buiten Zuid-Limburg komt deze plant niet veel voor en in Liempde is het ook zeker geen algemene plant, maar toch er zijn meerdere vindplaatsen o.a. in de Scheeken en op Velder. Eenbes valt niet echt op als je buiten loopt, maar toch is het een vreemde plant. De plant komt in het voorjaar met een of meer stengels boven de grond vanuit een ondergrondse wortelstok. Die stengels vertakken niet maar vormen vier bladen van zo'n 10-15 cm lang in één vlak. De stengel groeit nog iets door en vormt dan één bloem. Rond de bloem staan 4 slanke blaadjes en daartussen 4 veel smallere, samen ook min of meer in één vlak. Daaruit steken 8 meeldraden naar boven waaraan wat geel stuifmeel zit. En midden in al deze kransen zit de onopvallende bloem en later in het seizoen een relatief grote blauwzwarte bes met bovenop vier bruinzwarte draadjes. Een zeer strak ontwerp dus, te strak volgens moeder natuur en dus maakt ze soms een variant met van alles vijf.

De opvallende plaats van de bes boven de vier bladeren was ook basis voor de Latijnse naam *Paris quadrifolia*. *Quadrifolia* betekent vierbladig en *Paris* is de man uit de Griekse mythe, die de gouden appel aan de mooiste van de drie godinnen Hera, Pallas Athene en Aphrodite moest geven. De bes van de Eenbes staat als de gouden twistappel tussen dit mythologisch viertal: de vier bladeren. Paris koos tenslotte Aphrodite die hem de schone Helena had beloofd en het gevolg was

uiteindelijk de Trojaanse oorlog en de verwoesting van Troje. Logisch dus dat zowel de plant als de bes van de Eenbes giftig zijn.

Zwartblauwe rapunzel

Het jaar 2011 was voor de Plantenwerkgroep het jaar van de rapunzel. Het belangrijkste was natuurlijk dat wij de zwartblauwe rapunzel (*Phyteuma spicatum subsp. nigrum*) herontdekten op Velder, maar dit nieuws werd wat overstemd door het uitkomen van de Disney tekenfilm 'Rapunzel'.

Wij vonden eind april de zwartblauwe rapunzel op Velder niet ver van de wallen en sloten richting Heerenbeek. Er stonden op twee plaatsen planten zo'n twintig meter van elkaar met totaal vijf of zes bloeiaren in de knop. Helaas bleek een week later dat de knoppen verdwenen waren, waarschijnlijk een exquisite hapje voor een ree. De foto hierbij is dus niet op Velder gemaakt. Het blijkt dat er op Heerenbeek, hemelsbreed op ongeveer een kilometer afstand, al jaren een aantal zwartblauwe rapunzels zich kunnen handhaven. Blijkbaar ongestoord door reeën, stonden daar in 2011 zo'n 15 bloeiaren in minstens vijf groepjes in bloei, prachtig.

De rapunzels worden zo'n 30 cm hoog. Vaak staan er meer bloeiaren vlak bij elkaar maar of het dan ook aparte planten zijn of dat er meerdere stengels uit één 'raapje' kunnen komen, is me niet duidelijk. Maar de plant heeft dus een raapvormige wortel, net als het rapunzelklokje, en de naam rapunzel moet dan ook zoiets als 'raapje' betekenen.

De film 'Rapunzel' heeft heel ver weg wel iets met de plant te maken. Rapunzel is een meisje uit een sprookje dat is opgetekend door de gebroeders Grimm. Repelsteeltje komt uit een ander sprookje van die broers maar heeft niets te maken met Rapunzel. In het sprookje laat de zwangere moeder van Rapunzel, groente stelen uit de tuin van de buren omdat ze daar zo'n zin in heeft. Die groente heet rapunzel en voor straf moet ze haar dochtertje, Rapunzel genoemd, afstaan etc. Niet helemaal duidelijk is welke groente er bij de buren groeide, maar waarschijnlijk was het onze rapunzel of het rapunzelklokje.

Beide werden ooit als een soort veldsla gegeten, volgens de boeken.

Kattenstaart

Kattenstaart is rond Liempde een heel gewone plant. Maar in Nederland is dat zeker niet het geval en de plant heeft lange tijd op de Rode Lijst gestaan. Tegenwoordig gaat het ook op andere plaatsen wat beter.

Kattenstaart is een plant met een flink incassering vermogen voor afwisselend nat en droog. Of nog sterker, constant vochtig mag, maar niet altijd echt in het water en niet altijd droog, afwisseling is uitstekend. Waarschijnlijk is een sterk wisselende waterstand het sterkste wapen van kattenstaart om zijn eigen plekje te kunnen vasthouden want de meeste planten vinden dat geen aanbeveling.

Voor de wandelaar is de geweldige bloei van kattenstaart (*Lythrum salicaria*) zijn sterkste kant. De plant wordt op een goede groeiplaats zo'n anderhalve meter hoog en is in de zomer met tien, twintig bloemaren in fel roodpaars al van grote afstand zichtbaar. Niet alleen voor mensen trouwens: als de plant in bloei staat zijn er altijd insecten aanwezig en met wat zon erbij komen ook de vlinders graag langs.

Het valt niet direct op in de uitbarsting van kleur in een bosje kattenstaart, maar kattenstaart brengt nogal variatie aan in zijn bloemen. In iedere tros bloemen zitten normaal zowel zestallige als vijftallige bloemen; of die een functie hebben is niet duidelijk. Een nog verrassender afwisseling haalde ik uit de Oecologische Flora.

Kattenstaart heeft bloemstijlen in 3 lengten: lang, middel, kort en bovendien meeldraden in 3 lengten: lang, middel, kort. De lange meeldraden hebben blauwgroen stuifmeel, de andere geel. Theoretisch kun je met deze voorraad nogal wat combinaties mee maken maar kattenstaart beperkt zich tot drie waarbij één plant maar één type bloemen heeft:

- bloemen met een lange stijl hebben korte en middellange meeldraden,
- bloemen met een middellange stijl hebben lange en korte meeldraden,
- bloemen met een korte stijl hebben middellange en lange meeldraden.

Een plant heeft dus maar één type bloemen, maar planten met verschillende bloemtypen staan normaal door elkaar op een groeiplaats. De reden: ieder bloemtype geeft de beste zaden als ze bevrucht worden met de meeldraad die dezelfde lengte heeft als de stijl en die de bloem zelf dus niet heeft: kruisbestuiving dus! Logisch natuurlijk maar je zult dit onderzoek moeten uitvoeren aan duizenden kattenstaarten!

